

МВС України
Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС

Навчально - методичне видання

**Навчально-методичні
рекомендації до вивчення
ст. 3 Конвенції про захист прав
людини і основоположних
свобод для працівників органів
внутрішніх справ України**

БАЗОВІ ЗАПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ

Кіровоград – 2011

Обговорено та схвалено
Вченою радою Кіровоградського
юридичного інституту ХНУВС
протокол від 28 квітня 2011 року
№ 6

Богашов О. А. Навчально-методичні рекомендації до вивчення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для працівників органів внутрішніх справ України. Базові запитання та відповіді. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2011. – 12 с.

Затверджено на засіданні кафедри
теорії та історії держави і права
Кіровоградського юридичного
інституту ХНУВС протокол від 31
березня 2011 року № 3

Навчально-методичні рекомендації до вивчення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод розроблений для працівників органів внутрішніх справ України. Основу матеріалів складають положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також рішення Європейського суду з прав людини у частині порушень статті 3.

Видання побудовано у формі запитань та відповідей. Навчально-методичний матеріал розміщений у базових семи питаннях. Їх використання може здійснюватися у межах службової підготовки працівників ОВС України та навчального процесу у відомчих навчальних закладах МВС України.

Навчально-методичне видання

Навчально-методичні рекомендації до вивчення ст. 3
Конвенції про захист прав людини і основоположних
свобод для працівників органів внутрішніх справ
України

Базові запитання та відповіді

Відповідальний за випуск: *Войцеховський М.М.*

Редактор: *Мороз С.В.*

Комп'ютерна верстка: *Богашов О.А.*

Практикум

Формат 60x90/16.

Тираж 20 прим. 0,4 д.а. Папір типографський № 1.

Комп'ютерний набір Microsoft Word XP

Кіровоградський юридичний інститут

Харківського національного університету внутрішніх справ.

25001, м. Кіровоград, вул. Карла Маркса, 1.

e-mail: NaukaKirui@rambler.ru

Зміст

Вступ.....	2
1. Що визначає ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?.....	3
2. Чи встановлює Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод винятки? коли допускається застосування жорстокого поводження чи катування?.....	3
3. Які три категорії порушень впливають зі ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?.....	5
4. Що згідно з практикою Європейського суду з прав людини можна вважати катуванням?.....	6
5. Які дії працівників міліції підпадають під порушення ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?.....	7
6. Яким чином відбувається доказування у Європейському суді з прав людини у справах про порушення ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?.....	8
7. Які наслідки можуть мати порушення ст. 3 Європейської Конвенції про захист основоположних свобод та прав людини для держави?.....	10
Питання, що можуть бути використані для складання заліку..	11

Вступ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) була ратифікована Україною 17 липня 1997 року. Відповідно до ст. 9 Конституції України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Окрім цього, було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. Відповідно до його положень, рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є обов'язковими для застосування всіма органами державної влади та їх посадовими особами.

Міністерство внутрішніх справ України не вперше звертає увагу на недопущення порушення положень Конвенції у діяльності міліції. Порушення прав людини не виправдує розкриття будь-якого злочину. Ганебні факти проявів брутального чи жорстокого поводження, застосування катувань з боку працівників міліції до цього часу залишаються не викорененими. Згідно з розпорядженням МВС України від 31.03.2011 року № 329 «Про додаткові заходи щодо недопущення випадків катування та жорстокого поводження в діяльності органів внутрішніх справ» заплановано проведення додаткових занять у системі службової підготовки з вивчення особовим складом статті 3 Конвенції та практики її застосування.

Представлені навчально-методичні рекомендації створені з метою надання допомоги особовому складу територіальних підрозділів МВС України у вивченні положень ст. 3 Конвенції. Викладені запитання та відповіді мають стати зручною формою для підготовки до складання заліку, передбаченого зазначеним вище розпорядженням.

1. Що визначає ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

Стаття 3 Конвенції встановлює заборону катувань. Текст Конвенції безпосередньо закріплює: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню». Зміст цієї статті слід розуміти через призму заборони дискримінації щодо застосування. Це означає, що її дія поширюється на всіх осіб незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не може бути застосовано жодних обмежень за ознакою громадянської приналежності (громадяни України, іноземці, особи без громадянства) чи статусу людини у кримінальній справі. Не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить або з якої прибула.

2. Чи встановлює Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод винятки, коли допускається застосування жорстокого поводження чи катування?

Конвенція встановлює **абсолютну** заборону щодо застосування катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Це означає, що відхилення дій працівників міліції (у цьому випадку) від положень статті 3 недопустиме за жодних обставин. Заборона поганого поводження діє незалежно від поведінки жертви і мотивів влади. Не може бути ніяких винятків, навіть у випадку, якщо

життя особи знаходиться під загрозою. Не можуть вважатися винятками навіть:

- **розслідування кримінальної справи** (Рішення ЄСПЛ Лопатін і Медведський (Lopatin and Medvedskiy) проти України № 2278/03 і 6222/03 від 20 травня 2010 року. За змістом справи було встановлено, що 10 липня 1999 року заявники були затримані міліцією і доставлені до відділку, де, за їх твердженням, їх катували з метою отримати зізнання у спробі пограбування та вбивстві. Суд вирішив, що неперевірка чисельних скарг заявника за цим фактом може розцінюватися як підтвердження застосування катування);
- **гостра необхідність отримання інформації для врятування третіх осіб** (Рішення ЄСПЛ по справі Гафген (Gäfgen) проти Німеччини № 22978/05 від 1 червня 2010 року. За змістом справи було встановлено, що поліція погрожувала заявнику поганим поведженням (катуванням), щоб змусити його вказати місцезнаходження зниклого хлопчика, по справі якого він проходив як підозрюваний. Суд вважає, що у цій справі обставини застосування погроз були досить вагомими, щоб вважати їх порушенням ст. 3 Конвенції);
- **перебування особи у стані обмеження свободи або волі** (Рішення ЄСПЛ по справі Давидов та інші (Davydov and others) проти України №№17674/02 і 39081/02 від 1 липня 2010 року. За змістом справи було встановлено, що проводилися учбові тренування спецпідрозділів за участю ув'язнених, без їх згоди і законних на те підстав, в результаті чого ув'язненим було нанесено тілесні ушкодження, що вважається жорстоким поведженням).

3. Які три категорії порушень впливають зі ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

З практики застосування статті 3 Конвенції Європейський суд з прав людини визначив три основні категорії, які представляють градацію жорстокості певного поведження чи покарання. Стандарти для кожного з випадків були визначені Комісією та Судом у двох міждержавних справах: у справі Данія, Франція, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції (Грецька справа (1969), Ірландія проти Сполученого Королівства (1978) та Гафген (Gäfgen) проти Німеччини. Суд встановив такі ступені забороненого поведження:

катування – нелюдське поведження, що здійснюється навмисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань, метою якого є одержання інформації чи зізнання (погроза жорстоким поведженням у ситуації, коли їх застосування має високу ймовірність);

нелюдське поведження чи покарання – таке поведження, яке навмисно спричинює тяжке розумове чи фізичне страждання, що за цих обставин є невиправданим;

таке, що принижує гідність, поведження – знущання, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність, та, по можливості, зламати її фізичний і моральний опір; поведження, яке грубо принижує особу перед іншими або примушує її діяти всупереч власній волі чи власним переконанням.

4. Що згідно з практикою Європейського суду з прав людини можна вважати катуванням?

У Конвенції відсутня дефініція поняття «катування». ЄСПЛ часто звертається до визначення цього терміна, що міститься в статті 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: «Для цілей цієї Конвенції термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. У цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково». Тобто катування можна розглядати через три складові, які наведені нижче у схемі.

Отже, можна виділити три основні ознаки, що характеризують катування: 1) високий ступінь жорстокості та інтенсивності завданих страждань; 2) навмисність; 3) наявність спеціальної мети.

5. Які дії працівників міліції підпадають під порушення ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

З рішень Європейського суду з прав людини випливає, що дії, які можуть підпадати під порушення ст. 3 Конвенції, можуть бути різноманітними. Приведена нижче схема більшою мірою розкриває зміст дій, які можуть визнаватися катуванням.

6. Яким чином відбувається доказування у Європейському суді з прав людини у справах про порушення ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?

ЄСПЛ однозначно підходить до розгляду матеріалів, що подаються сторонами. У першу чергу, заявник має подати докази того, що він отримав тілесні ушкодження у результаті контакту з правоохоронними органами. Разом із цим, він має продемонструвати, що його намагання захистити свої права були марними. Як правило, у справах, де мають місце події, пов'язані з порушенням ст. 3 Конвенції, застосовують поняття «ефективне розслідування». Усі без виключення справи проти України пов'язані з неможливістю особи захистити свої права через процесуальні або бюрократичні перепони.

Практика ЄСПЛ ґрунтується на принципі презумпції винуватості відповідача (держави). У зв'язку з цим суд сприймає докази через призму «поза розумним сумнівом». Якщо особа знаходилася на момент затримання у доброму стані здоров'я, а при звільненні має сліди тілесних ушкоджень, обов'язком держави є надання достовірних доказів причин цих ушкоджень і доказів, що спростовують твердження заявника, особливо у тому випадку, коли ці твердження підкріплені результатами лікарських обстежень.

У рішенні ЄСПЛ Рібіч проти Австрії від 4 грудня 1995 року, висловив думку про те, що держава несе моральну відповідальність за будь-яку особу, що тримається під арештом, оскільки воно повністю знаходиться у владі поліції. Суд підкреслює, що стосовно особи, позбавленої волі, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було вкрай необхідно через його власної поведінки, принижує її людську гідність і є в принципі порушенням статті 3 Конвенції.

Допустимим застосуванням сили стосовно особи є легітимне використання заходів фізичного впливу у зв'язку з поведінкою суб'єкта. При цьому ЄСПЛ визначає, що такою поведінкою може вважатися спроба втечі, спроба самогубства або вбивство іншої особи, злісний супротив вимозі представника влади, якщо така вимога не принижує людської гідності.

7. Які наслідки можуть мати порушення ст. 3 Європейської Конвенції про захист основоположних свобод та прав людини для держави?

Рішення ЄСПЛ складаються з двох частин, у яких він встановлює свою позицію що розглянутої справи. Перша частина стосується встановлення факту порушення Конвенції і

у випадку винесення позитивного рішення – встановлюється справедлива компенсація постраждалій стороні. Розмір компенсації визначається з урахуванням особливостей кожної справи (в середньому 6 – 10 тисяч євро). Виплата справедливої компенсації покладається на країну відповідача (Україну).

Друга частина рішення ЄСПЛ стосується рекомендацій для держави відповідача. У ній суд наголошує на необхідності внести корективи до процесуальних механізмів або вказує на неприпустимість певної практики.

Національне кримінально-процесуальне законодавство України передбачає здійснення Верховним судом України перегляду судових рішень, встановлених міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом. У зв'язку з чим, буде здійснюватися перегляд кримінальної справи, під час розслідування якої було допущено порушення ст. 3 Конвенції. Метою такого провадження є вилучення зі справи доказів, які були здобуті незаконним шляхом та перегляд раніше прийнятого вироку. Окрім цього, здійснюється виокремлення з кримінальної справи матеріалів для порушення кримінальної справи за ознаками злочину, передбаченого ст. 127 «Катування» Кримінального Кодексу України. Порушення цих кримінальних справ здійснюється стосовно осіб, які проводили дізнання та досудове слідство і підозрюються у вчиненні вказаних діянь.

Тестові завдання до складання заліку:

1. Що визначає ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод?	
а) заборону катувань	в) заборону поведження, що принижує гідність особи
б) заборону жорстокого поведження	г) усі варіанти правильні
2. Заборона катування не розповсюджується на:	
а) іноземців	в) осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі
б) підозрюваних та обвинувачених	г) правильної відповіді немає
3. Застосування ударів поєднаних з вимогою надання інформації про вчинення злочину, розцінюється Європейським судом з прав людини як:	
а) мордування	в) катування
б) приниження	г) жорстоке поведження
4. Що не є складовою катування?	
а) перебування особи у статусі підозрюваного	в) наявність спеціальної цілі
б) високий рівень моральних чи фізичних страждань	г) вчинення службовою особою
5. Що може вважатися нелюдським поведженням?	
а) нанесення при затриманні тілесних ушкоджень у зв'язку зі злісним супротивом	в) словесне приниження затриманого за ознаками національності
б) нанесення при затриманні тілесних ушкоджень, що не були необхідними для затримання	г) нанесення побоїв поєднаних з вимогою зізнання у вчиненні злочину
6. Що можна вважати поведженням, що принижує гідність особи?	
а) застосування спеціальних засобів	в) завдання ударів та ляпасів
б) обшук у присутності протилежної статі	г) змушування особи перебувати тривалий час у одному положенні
7. Чи може розцінюватися погроза катуванням як форма жорстокого поведження?	
а) ні, не може	в) може, якщо це застосовується до підозрюваного
б) може за будь-яких умов	г) може якщо, за обставин що склалися ймовірність їх застосування досить висока

Ключ до розв'язання тестового завдання:

1 – г

2 – г

3 – в

4 – а

5 – б

6 – б

7 – г